

Entä poliitikon perhe?

Viime marraskuussa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin teki kaksi Suomea koskenutta päätöstä, joissa vapautettiin kunnianloukkaussyytöksistä Iltalehti ja sen päätoimittaja Pekka Karhuvaara sekä Pohjalaisen toimittaja Seija Selistö. Mediassa päätöksiä juhlittiin sananvapauden voittona, mutta samalla on kysytty, ovatko julkisuuden henkilön mahdolliset ystävät tai sukulaiset toimittajille tämän jälkeen vapaata riistaa.

Tapauksessa Selistö vastaan Suomi ratkaisun perustelut olivat selkeät. Toimittaja oli haastatellut miestä, joka epäili, että hänen vaimonsa kuolema ruutiinleikkaukseen johtui siitä, että kirurgi oli alkoholin vaikutuksen alaisena. Toimittaja oli lisäksi kirjoittanut yleisemmin alkoholinkäytöstä työssä. Hän oli edelleen selostanut poliisitutkintapöytäkirjoja, jotka oli tehty kirurgin tapauksesta. Kirurgia ei asetettu syytteeseen vaan sen sijaan yllättynyt toimittaja, joka myös tuomittiin herjauksesta.

Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että tuomio loukkasi ihmisoikeussopimusta. Toimittaja oli hyvässä uskossa (good faith) käsitellyt merkittävää yhteiskunnallista ongelmaa, jolla oli julkista mielenkiintoa. Juttu perustui luotettaviin tietoihin.

Vaasan hovioikeuden langettamat sakot ja määräämät vahingonkorvaukset rikkoivat ihmisoikeussopimusta. Suomen valtio tuomittiin korvaamaan journalistille maksetut sakot ja vahingonkorvaukset sekä hänen oikeudenkäyntikulunsa. Lisäksi Suomen valtio määrättiin maksamaan hänelle korvausta hänen henkisistä kärsimyksistään. Tämä on poikkeuksellista, mutta tämän urhean toimittajan kohdalla aivan paikallaan.

Toinen päätös, Karhuvaara ja Iltalehti vastaan Suomi, oli Selistön tapausta monimutkaisempi. Iltalehti oli muun muassa julkaissut 31.10.1996 uutisen otsikoilla ”Vaimo eduskunnan sivistysvaliokunnan puheenjohtaja – seinäjokelainen asianajaja iski poliisia ravintolassa” sekä kaksi täydentävää juttua, esimerkiksi 10.12.1996 ”Kansanedustajan miehelle kova tuomio ravintolassa riehumisesta”.

Kansanedustaja nosti kanteen sillä perusteella, että hän katsoi juttujen olleen häntä herjaavia ja loukanneen hänen yksityisyyttään. Hän ei kiistänyt jutuissa

olleita tosiasioita. Hän katsoi kuitenkin, ettei tapahtumilla ollut mitään tekemistä hänen kansanedustajatoimensa hoitamisen kanssa. Hän väitti, että jutut olivat loukanneet häntä erityisesti sen vuoksi, että hänet oli julkisesti yhdistetty rikollisiin tekoihin.

Iltalehti puolustautui toteamalla että kansanedustaja ei ollut kiistänyt olevansa aviossa kyseisen asianajajan kanssa. Lehti ei ollut julkaissut jutuissa mitään muuta häntä koskevaa tietoa. Lisäksi paikallisissa lehdissä tapausta oli jo käsitelty, joten heidän juttunsa eivät sisältäneet sinänsä uutta materiaalia. Lopuksi lehti vetosi siihen, että julkisuuden henkilön tulee sietää enemmän kuin tavallisen kansalaisen ja piti hälyttävänä sitä, että kansanedustaja yritti rajoittaa sananvapautta.

Kovat sakot ja tuntuvat korvaukset

Vantaan käräjäoikeus langetti kovat sakkotuomiot päätoimittajalle ja kahdelle toimittajalle raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä yksityisyyden loukkaamisesta. Heidät ja kustantaja veloitettiin maksamaan tuntuva korvaussumma (kokonaisuudessaan 29 400 euroa ja oikeudenkäyntikulut) kansanedustajalle hänen kärsimyksistään, kun hänen yksityisyyttään oli loukattu. Raskauttavaksi oikeus katsoi teot, koska jutut muka rikkoivat silloisen valiopäiväjärjestyksen 15 §:n säännöstä siitä, ettei eduskuntaan matkalla olevaa tai sieltä tulevaa edustajaa saanut loukata. Herjauksen osalta kanne hylättiin. Hovioikeus vahvisti käräjäoikeuden päätöksen muuttumattomana.

Lehti ja tuomitut toimittajat nostivat kanteen Ihmisoikeustuomioistuimessa sillä perusteella, että tuomioistuimen päätökset loukkasivat heidän sananvapauttaan. Nämä tuomiot rajoittivat sananvapautta tavalla, joka ei ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Jutut koskivat tapahtumia kansanedustajan vaalipiirissä. Ne olivat jo tulleet julkisuuteen paikallisissa lehdissä sekä yhdessä valtakunnallisella televisiokanavalla. He lisäsivät, ettei kansanedustajan voitu katsoa olevan yksityishenkilö ja että jutun aiheet kuuluivat julkisen keskustelun piiriin. He eivät olleet julkaisseet sellaista tietoa, jota oli pidettävä erityisen yksityisenä. Lisäksi he pitivät tuomittuja korvauksia kohtuuttomina.

Suomen hallituksen edustaja väitti ihmisoikeustuomioissa, että kun jutussa mainitut tapahtumat eivät liittyneet kansanedustajan toimen hoitamiseen, ne oli ilmeisesti julkaistu tarkoituksena lisätä lehden myyntiä. Tässä tapauksessa kansanedustajan avioliitolla ei ollut mitään yhteyttä asiaan, joka vaatisi julkista keskustelua.

Ihmisoikeustuomioistuin kertaa päätöksessään ensiksi periaatteitaan. Valtion toimenpiteiden sananvapauden rajoittamisessa pitää olla ”välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa”. Niiden pitää olla oikeassa suhteessa niihin laillisiin tarkoituksiin, joita niiden tulee edistää. Sananvapaus ja yksityisyys ovat oikeuksia, joita joudutaan punnitsemaan toisiaan vastaan.

Yksityiskohtaisissa perusteluissaan tuomioistuin toteaa, ettei ole näytetty tai edes väitetty, että jutussa olisi esitetty vääriä tietoja tai vääristelty tietoja eikä liioin että lehti tai sen toimittajat olisivat toimineet pahassa tarkoituksessa (*mala fide*). Juttujen tiedot eivät olleet riidanalaisia edes kansallisissa tuomioistuimissa. Lisäksi tuomioistuin katsoi, ettei jutussa myöskään ollut väitetty, että kansanedustaja olisi ollut osallinen itse tapahtumissa. Muita yksityiskohtia kansanedustajan yksityiselämästä ei ollut julkaistu tässä yhteydessä lukuun ottamatta sitä, että hän oli aviossa tuomitun asianajajan kanssa. Tämä seikka oli yleisesti tiedossa.

Yleisön oikeus saada tietää

Oikeus toteaa, etteivät jutut sisältäneet asioita, jotka liittyivät kansanedustajan toimintaan ja olivat sen vuoksi julkisesti kiinnostavia. Yleisön oikeus tietää, joka on olennainen oikeus demokraattisessa yhteiskunnassa, voi ulottua julkisten henkilöiden yksityiselämään. Tässä yhteydessä oikeus toteaa alioikeuden perustelleen päätöstään sillä, että kansanedustajan puolison tuomitseminen voisi vaikuttaa ihmisten äänestyskäyttäytymiseen. Tämä todistaa ihmisoikeuden mielestä, että jutuilla oli ainakin jossain määrin julkista mielenkiintoa.

Lisäksi tuomioistuin yhtyy siihen kansallisen oikeuden arvioon, että jutut oli julkaistu pääosin kiinnittämään huomiota kansanedustajan avioliittoon tuomitun asianajajan kanssa. Tämä lisäsi kiinnostusta juttuun ja edisti lehden myyntiä. Ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin katsoo, etteivät nämä seikat eivät yksistään oikeuttaneet langettaviin tuomioihin, koska asiassa on muitakin huomioitavia näkökohtia.

Ihmisoikeustuomioistuin katsoo, ettei valtiopäiväjärjestyksen säännöstä parlamentaaraisesta immunitetistä voitu ottaa huomioon tapausta arvioitaessa, koska jutussa ei käsitelty hänen toimintaansa parlamentissa tai moitittu hänen toimintaansa parlamentaarikkona.

Ihmisoikeustuomioistuin katsoo, että sakot ja korvausmäärät ovat tapaukseen nähden hyvin korkeat verrattuna esimerkiksi siihen, mitä tuomitaan törkeästä pahoinpitelystä.

Yhteenvetona ihmisoikeustuomioistuin toteaa, että vaikka kansalliset tuomioistuimet olivat perustaneet päätöksensä asianmukaisesti, nämä perusteet eivät riittäneet näyttämään, että tämän laatuineen puuttuminen sananvapauksen oli välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa.

Ihmisoikeustuomioistuin perusti päätöksensä kolmeen erityiseen asiaan. Kansallinen tuomioistuin on perustelussaan ensiksi todennut että jutut voisivat vaikuttaa ihmisten äänestyskäyttäytymiseen. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että jutuilla näin ollen oli tietty julkinen intressi, josta kansalaisilla oli oikeus tietää. Toiseksi, tapahtumista oli aikaisemmin julkaistu juttuja ja keskustelu laajasti paikallisessa lehdistössä kansanedustajan vaalipiirissä. Hän oli lisäksi joutunut satiirin kohteeksi kansallisessa TV-ohjelmassa hyvään lähetysaikaan.

Kolmanneksi: sakot ja korvaukset olivat räikeässä epäsuhteessa siihen nähdessä että vertailussa olevat intressit olivat siis sananvapaus ja yksityisyys. Ehkä vielä voisi lisätä kansallisen tuomioistuimen epäonnistuneen yrityksen käyttää silloisen valtiopäiväjärjestyksen 15 §:ää lisäperusteluna. Ihmisoikeustuomioistuin toteaa lisäksi, että ei ollut näytetty että jutuissa olisi ollut virheitä tai että tietoja olisi vääristelty. Liioin ei ollut näytetty että toimittajat olisivat toimineet pahassa tarkoituksessa. Jutuissa ei myöskään väitetty, että kansanedustaja olisi osallistunut puolisonsa laittomuuksiin.

Pitää olla journalistinen peruste

Ihmisoikeustuomioistuin korostaa, että toimittajan pitää olla liikkeellä hyvässä tarkoituksessa (bona fide) eli jutulle pitää olla journalistinen peruste. Hänen siis tulee käsitellä julkisesti kiinnostavaa asiaa, josta kansalaisilla on oikeus saada tietää. Jutun tietojen tulee olla perusteiltaan oikeita eikä niitä pidä vääristellä. Hän voi kirjoittaa myös asioista, jotka loukkaavat, herättävät tyrmistystä tai huolestumista, ja hän voi jutuissaan sopivasti liioitella tai vaikkapa provosoida.

Jos tarkoituksena sen sijaan on esimerkiksi pelkästään ilkeillä tai vahingoittaa tai tehdä yksipuolisesti sensaatiomaista juttua, tilanne muuttuu: yksityisyyden intressi vahvistuu ja sananvapausintressi heikkenee.

Kansanedustaja, poliitikko, on julkisuuden henkilö. Hänen perheensä jäsenet eivät ole julkisuuden henkilöitä, jos he eivät ole ottaneet näkyvästi osaa esimerkiksi vaalitaisteluun tai media ei ole julkaissut juttuja poliitikon kodista ja perheestä heidän suostumuksellaan. Sama saattaa koskea tilannetta, jossa perheenjäseniä on ollut mukana julkisessa tapahtumassa.

Iltalehden jutun kansanedustaja väitti, ettei hän ollut koskaan tuonut esille perhettään vaalitaistelussaan tai politiikan teossa muutoinkaan. Näin ollen hänen puolisonsa toilailujen esiintuominen ei ollut oikeutettua.

Perhe ei ole vapaata riistaa

Miksi Suomen valtio kuitenkin hävisi jutun? Uskon että siihen oli kaksi perussyytä: dramaattinen välikohtaus tapahtui ravintolassa kansanedustajan vaalipiirin tärkeimmässä kaupungissa. Tapaus herätti paikallisesti laajaa huomiota, kun siihen vielä sisältyi poliisin vastustamista, ja tekijä, siis kansanedustajan puoliso, oli asianajaja. Kysymyksessä oli vielä kansanedustaja, joka näkyvästi edusti perinteisiä arvoja. Näin tapahtumat olivat yllättävät ja hänelle erityisen ikävät. Asiasta tuli oikeusjuttu, joten se ei olisi mitenkään voinut pysyä yksityisyyden piirissä. On selvää että tapahtumat herättivät alueen äänestäjissä mielenkiintoa, vaikka itse kansanedustaja ei ollut niihin osallinen.

Toinen syy on mitä ilmeisimmin kovat sakot ja ylimitoitettut korvaukset. Ihmisoikeustuomioistuimien katsoi niiden olevan räikeässä epäsuhteessa siihen nähden, että tapauksessa punnittiin sananvapauden ja yksityisyyden intressejä keskenään. Samoin tuomion epäonnistunut perustelu valtiopäiväjärjestyksen säännöksellä on varmasti herättänyt kummastusta Strasbourgin tuomioistuimessa.

Ihmisoikeustuomioistuin ei voi alentaa sakkoja eikä kohtuullistaa korvauksia, joten niiden ylimitoitus saattaa näin vaikuttaa lopputulokseen. Se, että korvaus julkisen henkilön yksityisyyden loukkaamisesta oli suurempi kuin tavanomaisen korvaus törkeästä pahoinpitelystä, oli puolustuksen argumentti, jolla oli vaikutusta lopputulokseen.

Tämä tapaus on poikkeuksellinen. Ratkaisu oli kyllä paikallaan. Siitä ei kuitenkaan voi vetää sellaista loppupäätöstä, että tämän jälkeen kaikki julkisten henkilöiden kaikki perheenjäsenet olisivat vapaata riistaa. Toisaalta julkiset henkilöt eivät ole vastuussa kaikista heidän omaistensa mahdollisista teoista.

Laatujournalismin tarviin edelleen journalistinen peruste. Jos juttua kirjoittaessa noudattaa journalistista etiikkaa ja osoittaa hyvää ammattitaitoa, se on hyvä asia sekin.

**OTL Jacob Söderman on Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja
ja entinen EU:n oikeusasiamies**